

GNOSIS en het GNOSTICISME

Van Simon Magus
tot de Pseudo-
Clementijnen

Benjamin De Vos (UGent)

Inleiding

- Gnosticisme
 - Zeer gevarieerde, heterogene beweging
 - Religieus-filosofisch
 - Gericht op 'Gnosis' (Grieks: γνῶσις) = 'kennis' of 'inzicht'
 - Kennis over kosmos, oorsprong en rol mens en God

CREATION OF THE WORLD (I) - M. K. Čiurlionis (1905/6)

Gnostici

- Eerste eeuwen o.t.
- **Simon de Magiër** - Simonianen
- Menander
- Saturnilus (begin tweede eeuw)
- Cerinthus
- Basilides
 - Tijdens regeerperiode Hadrianus en Antoninus Pius (117-161)
- Valentinus - Valentinianen
 - Ptolemaeus, Marcus, Theodotus,
...
- ...

Probleemstelling

1. Origine?

- Heidens-Grieks, heidens-Egyptisch, pre-christelijk, Joods-Syrisch, Joods-Babylonisch
 - Perzië: dualisme (ahura mazda en angrymān)
- Joods-Christelijke context, Griekse en Midden-Oosterse invloed

2. Waar?

- Iran
- Syrië – Asia Minor
- Alexandrië – Rome
- → Joods-Christelijke context

Probleemstelling

1. Waar?
2. Origine?

3. Gnosis: **wat** maakt het **uniek**?

- Claim van bezit 'kennis' (Grieks: γνῶσις, Latijn: cognitio, Hebreeuws: da^cat)
- Antwoorden op levensvragen?
- Bijv.: Seneca, brief aan Lucilius (65.20)

*Mag ik dat allemaal niet vragen?
Mag ik niet weten waar ik
vandaan gekomen ben? Of ik dit
slechts één maal mag zien, of
meermalen geboren mag
worden? Waarheen ik van hier zal
gaan? Welke verblijfplaats de
geest wacht als zij eenmaal
bevrijd is van de wetten van de
menselijke slavernij? Verbied je
mij dan belangstelling te hebben
voor de hemel en beveel je mij
met gebogen hoofd te leven?*

Probleemstelling

1. Waar?
2. Origine?
3. Gnosis: wat maakt het uniek?
- 4. Gnosticisme: Quid?**
 - Heterogeen karakter
 - Terminologie?
 - → 'hét gnosticisme'?

Probleemstelling

Colloquium te Messina (13-18 April 1966)

- Definitie 'gnosis' en 'gnosticisme'
- Werkmiddelen voor later onderzoek
- Vermijden van overlap, vaagheid, ...

LE ORIGINI
DELLO GNOSTICISMO

COLLOQUIO DI MESSINA
13-18 APRILE 1966

Probleemstelling

Colloquium te Messina (13-18 April 1966)

- Ugo Bianchi, *Le origini dello Gnosticismo* (1967)
- 'Gnosis', 'Gnosticisme', 'Gnosticus'
- Blijvend problemen

RETHINKING “GNOSTICISM”

AN ARGUMENT FOR DISMANTLING
A DUBIOUS CATEGORY

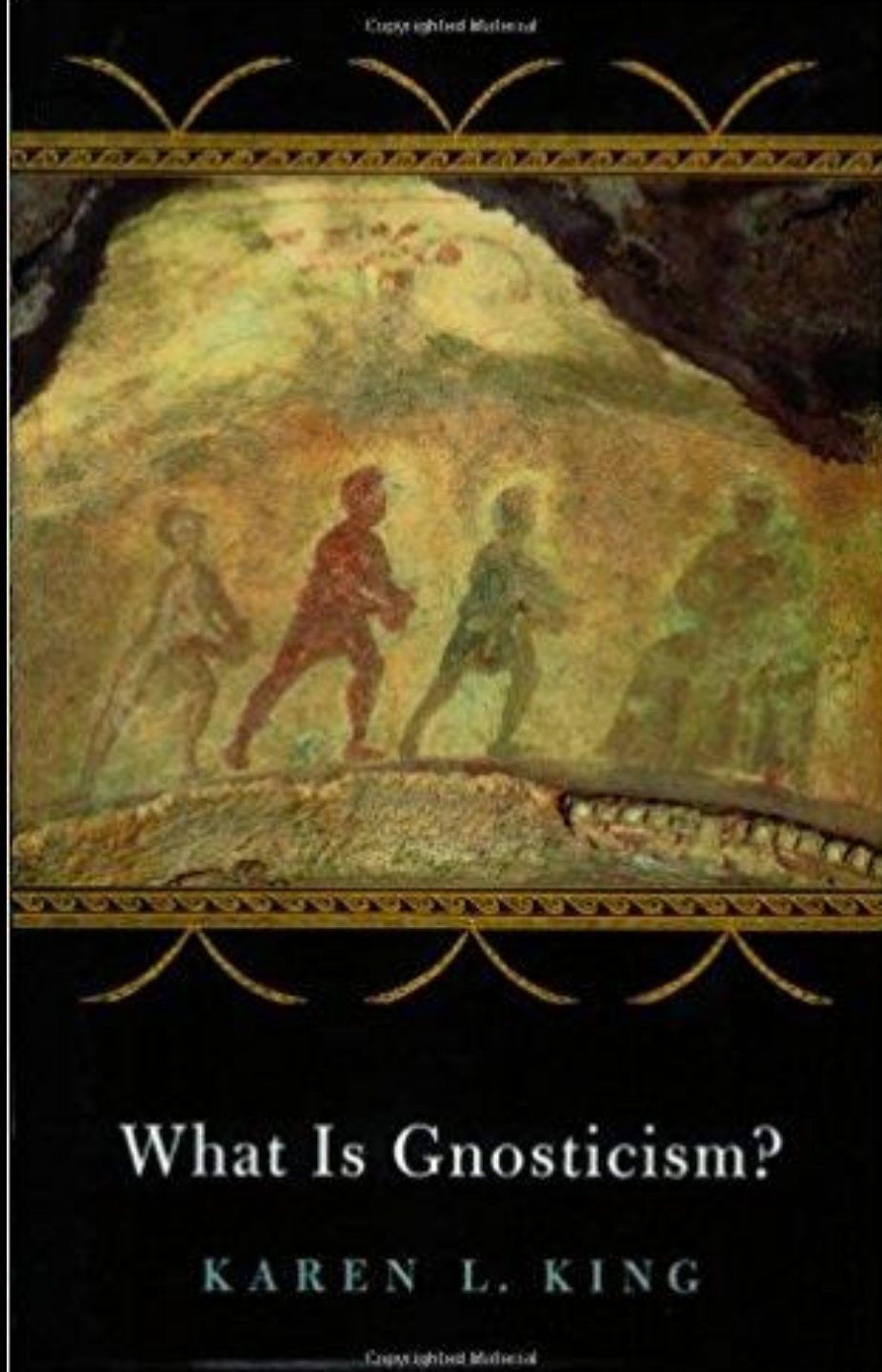

MICHAEL ALLEN WILLIAMS

Probleemstelling

Colloquium te Messina (13-18
April 1966)

- Reactie
 - Afschaffen van de terminologie
 - **M.A. Williams 'Rethinking Gnosticism' 1996**
 - 'Bijbels-demiurgisch'
 - Karen King, '*What is Gnosticism?*', 2003.

Probleemstelling

Colloquium te Messina (13-18
April 1966)

Reactie

Afschaffen van de
terminologie

M.A. Williams '*Rethinking
Gnosticism*' 1996

'Bijbels-demiurgisch'

**Karen King, '*What is Gnosticism?*',
2003.**

Probleemstelling

1. Gnosis: wat maakt het uniek?
2. Gnosticisme: Quid?
3. Waar?
4. Origine?

Bronnen

Bronnen

Codex van Berlijn
(Berolinensis Gnosticus (BG)
8502)

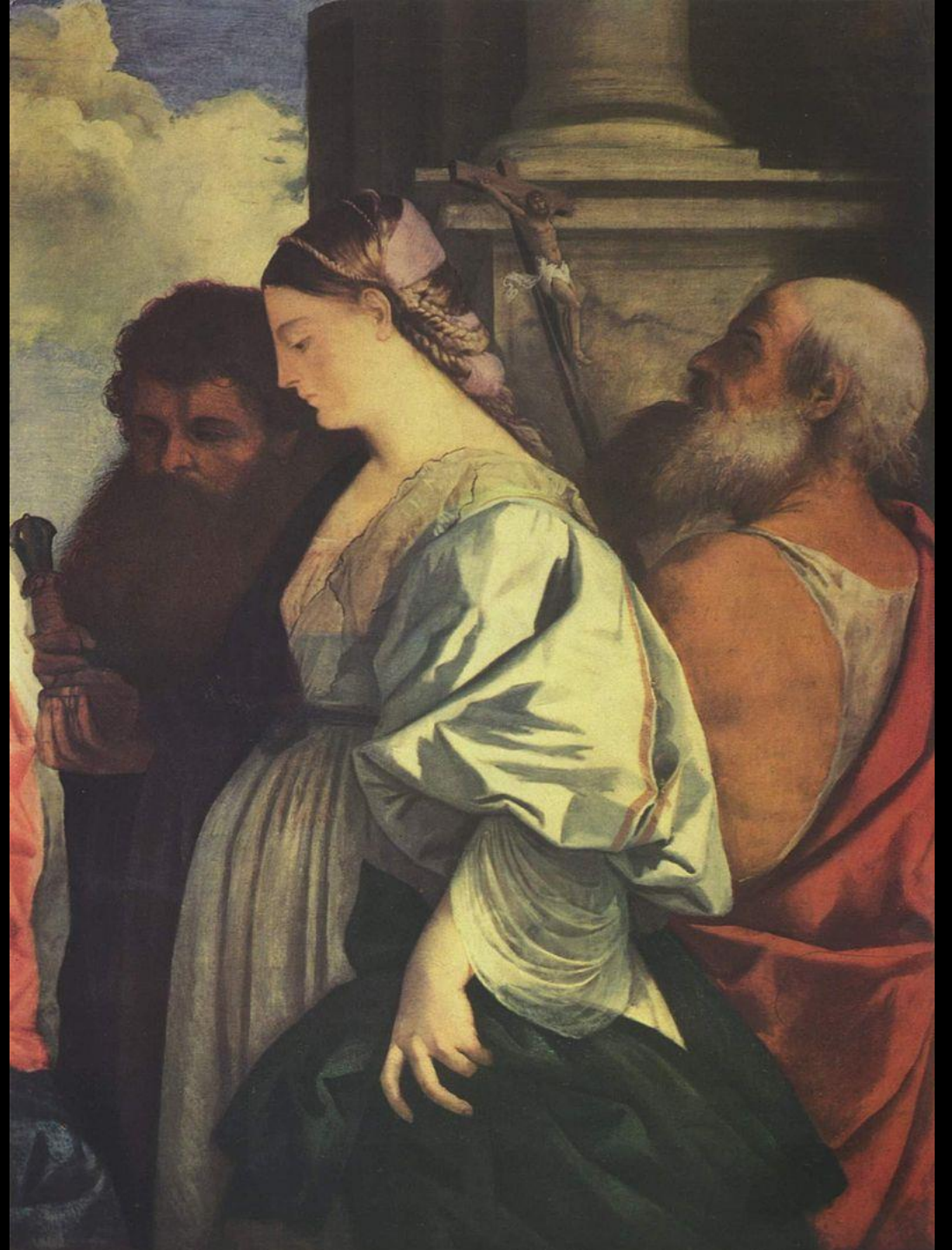
- Evangelie van Maria
(Magdalena)

Bronnen

Codex van Berlijn
(Berolinensis Gnosticus
(BG) 8502)

- Evangelie van Maria
(Magdalena)

Bronnen

Codex van Berlijn (Berolinensis Gnosticus (BG) 8502)

- Evangelie van Maria (Magdalena)

Codex Askewianus en Codex Brucianus

- Pistis Sophia (Geloof-Wijsheid)

Koptisch, 4de-5de eeuw ← Grieks, 3de eeuw

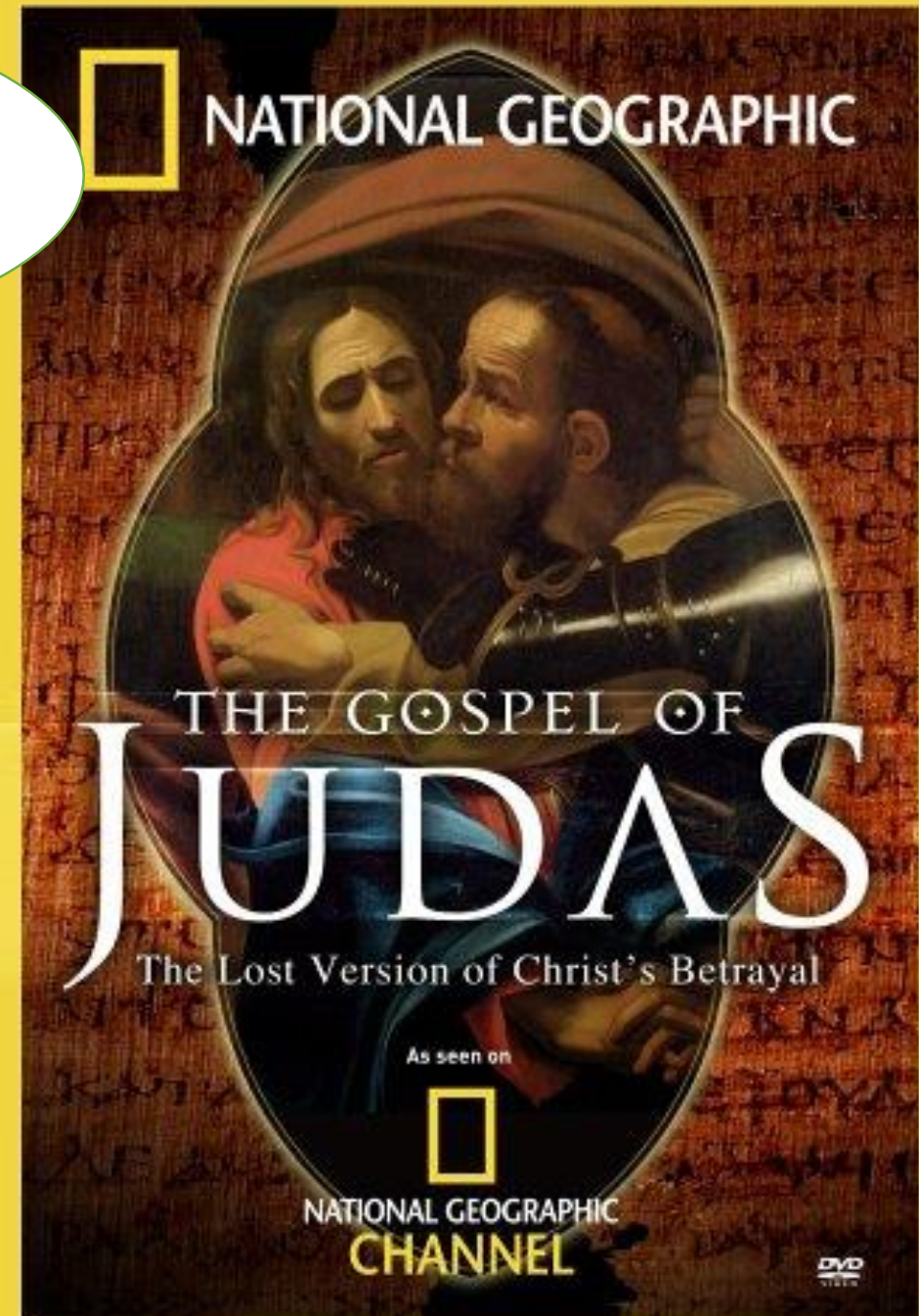
Bronnen

Codex Tchacos

- Koptisch, eerste helft 4de eeuw
 - Evangelie van Judas
- 1978 – vondst Minya-regio (midden-Egypte)
- 1983-2000: kluis New York
- Gekocht door Frieda Nussberger-Tchacos

'I think I was chosen
by Judas to
rehabilitate him'

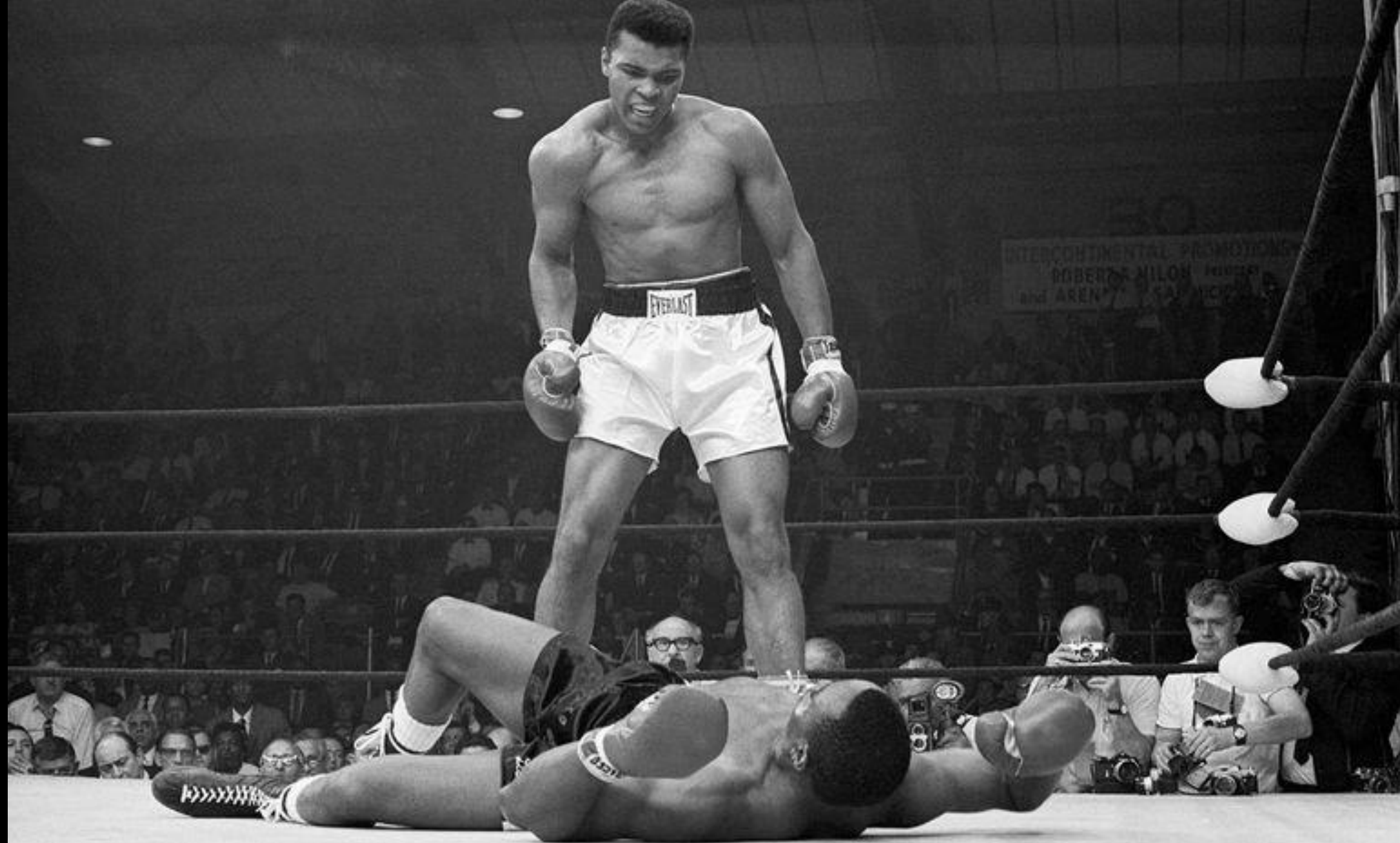

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- 1945 – vondst in Nag Hammadi (Chenoboskion)
- Gevonden door Mohammed Ali

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- 1945 – vondst kruik in Nag Hammadi (Chenoboskion)
- Gevonden door Mohammed Ali
- 12 *codices* (in leer gebonden) + 8 bladzijden van een 13de *codex*
- 52 teksten (45 zonder dubbels)

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex I (of Jung-Codex)
 - Het gebed van de Apostel Paulus
 - Apocryphon van Jakobus
 - Evangelie van de Waarheid
 - Traktaat over de Heropstanding
 - Driedelig Traktaat

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex II

- Apocryphon van Johannes (lange versie)
- Evangelie van Thomas
- Evangelie van Filippus
- De aard van de Heersers
- Over de Oorsprong van de Wereld
- De Exegese van de Ziel
- Het Boek van Thomas

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex III

- Apocryphon van Johannes (korte versie)
- Heilig Boek van de Grote Onzichtbare Geest (Evangelie van de Egyptenaren)
- Eugnostus de Gezegende
- Wijsheid van Jezus Christus
- Dialoog van de Redder

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex IV
 - Apocryphon van Johannes (lange versie)
 - Heilig Boek van de Grote Onzichtbare Geest (Evangelie van de Egyptenaren)

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex **V**
 - Eugnostus de Gezegende
 - Openbaring van Paulus
 - Eerste Openbaring van Jakobus
 - Tweede Openbaring van Jakobus
 - Openbaring van Adam

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex VI

- Handelingen van Petrus en de Twaalf Apostelen
- Donder
- Autoritair discours
- Concept van Onze Grote Macht
- Plato's Republiek, excerptum (588A-589B)
- Uiteenzetting van de Achtste en Negende
- Gebed van Dank
- Excerptum van het Perfecte Discours

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex VII
 - Parafrasering van Shem
 - Tweede Uiteenzetting van de Grote Seth
 - Openbaring van Petrus
 - Lessen van Silvanus
 - Drie Steles van Seth

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex VIII
 - Zostrianus
 - Brief van Petrus aan Filippus
- Codex IX
 - Melchizedek
 - De Gedachte van Norea
 - Getuigenis van de Waarheid
- Codex X
 - Marsanes

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Codex **XI**

- Interpretatie van Kennis
- Een Valentiniaanse uiteenzetting met Valentiniaanse liturgische lezingen
- Allogenes de Vreemde
- Hupsiphron

- Codex **XII**

- Zinnen van Sextus
- Evangelie van de Waarheid
- Fragmenten

- Codex **XIII**

- Drievormige Protennoia
- Over het ontstaan van de wereld

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Kritische uitgaven/vertalingen
- **Franse vertaling**
 - **Mahé, Jean-Pierre et Paul-Hubert Poirier, *Ecrits Gnostiques : La Bibliothèque De Nag Hammadi*. Paris: Gallimard, 2007.**
- Nederlandse vertalingen
 - Van den Broek, R. *De Taal Van De Gnosis : Gnostische Teksten Uit Nag Hammadi*. Baarn: Ambo, 1986.
- Engelse vertaling
 - Robinson, James M. *The Coptic Gnostic Library : a Complete Edition of the Nag Hammadi Codices*. Leiden: Brill, 2000.
- Duitse vertaling
 - Bethge, Hans-Gebhard, Ursula Ulrike Kaiser, and Hans-Martin Schenke. *Nag Hammadi Deutsch*, 2001-2013. (2 banden)

Écrits gnostiques

La bibliothèque de Nag Hammadi

ÉDITION PUBLIÉE

SOUS LA DIRECTION DE JEAN-PIERRE MAHÉ
ET DE PAUL-HUBERT POIRIER

INDEX

ÉTABLIS PAR ÉRIC CRÉGHEUR

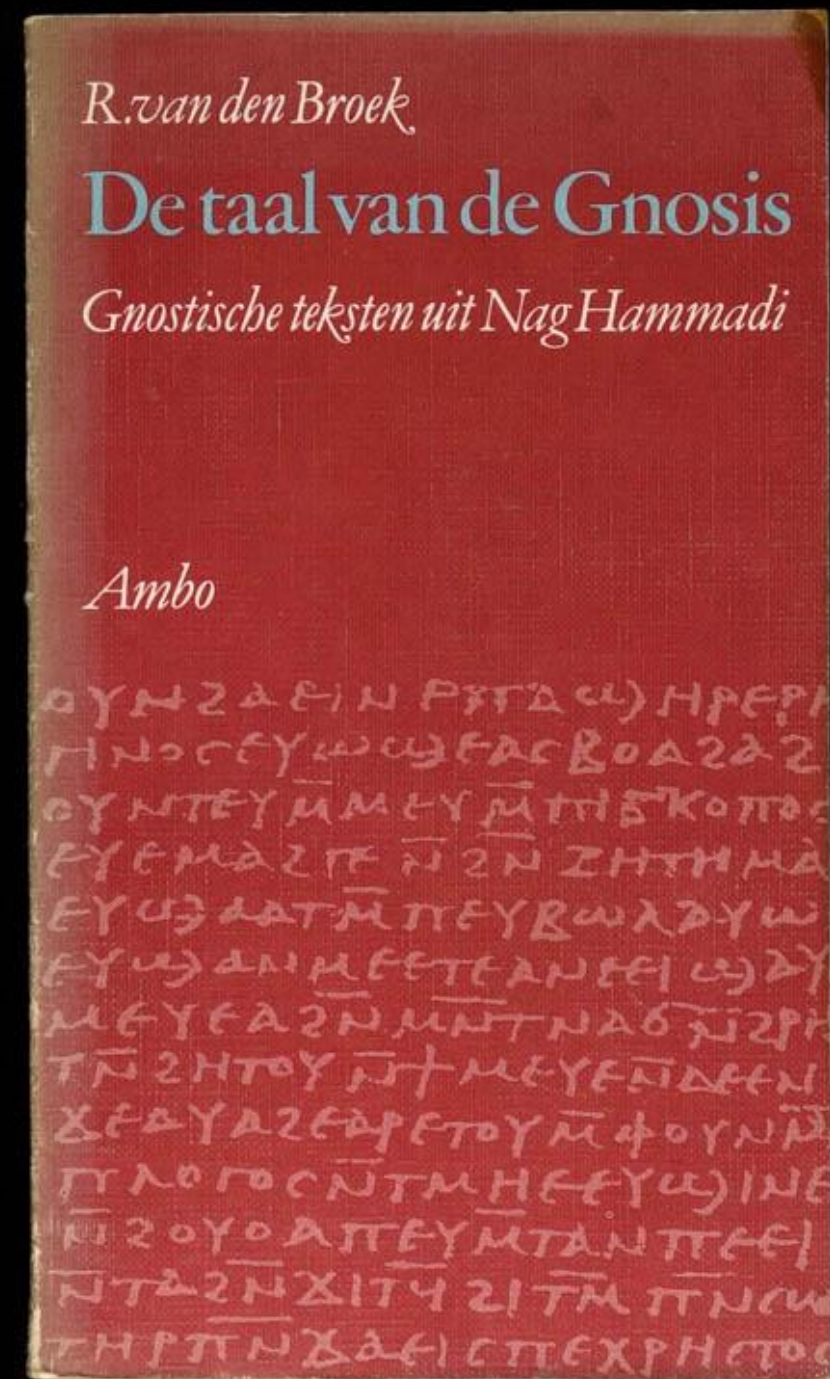
BIBLIOTHÈQUE DE LA PLÉIADE

nrf

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

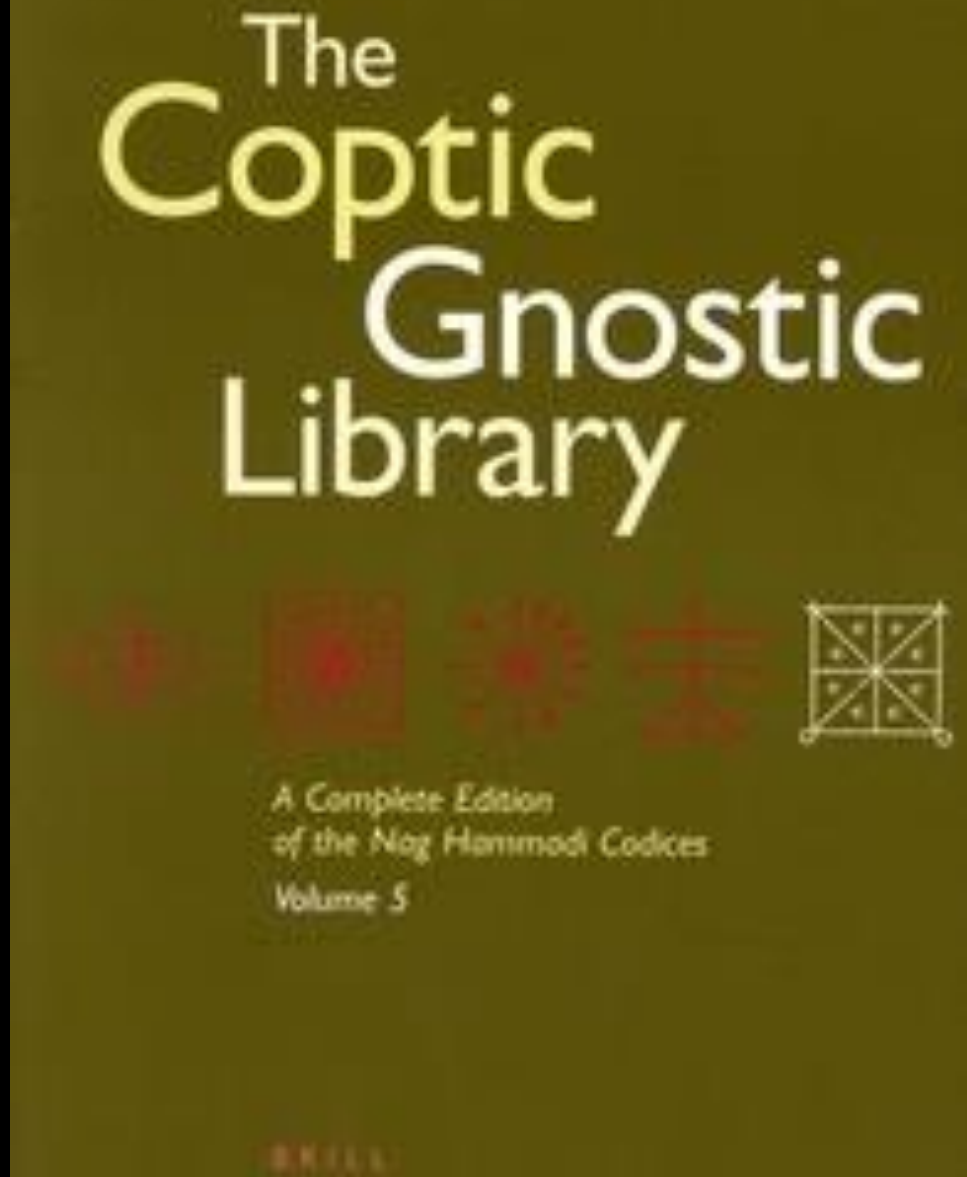
- Kritische uitgaven/vertalingen
- Franse vertaling
 - Mahé, Jean-Pierre et Paul-Hubert Poirier, *Ecrits Gnostiques : La Bibliothèque De Nag Hammadi*. Paris: Gallimard, 2007.
- **Nederlandse vertaling**
 - **Van den Broek, R. *De Taal Van De Gnosis : Gnostische Teksten Uit Nag Hammadi*. Baarn: Ambo, 1986.**
- Engelse vertaling
 - Robinson, James M. *The Coptic Gnostic Library : a Complete Edition of the Nag Hammadi Codices*. Leiden: Brill, 2000.
- Duitse vertaling
 - Bethge, Hans-Gebhard, Ursula Ulrike Kaiser, and Hans-Martin Schenke. *Nag Hammadi Deutsch*, 2001-2013. (2 banden)

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Kritische uitgaven/vertalingen
- Franse vertaling
 - Mahé, Jean-Pierre et Paul-Hubert Poirier, *Ecrits Gnostiques : La Bibliothèque De Nag Hammadi*. Paris: Gallimard, 2007.
- Nederlandse vertalingen
 - Van den Broek, R. *De Taal Van De Gnosis : Gnostische Teksten Uit Nag Hammadi*. Baarn: Ambo, 1986.
- **Engelse vertaling**
 - **Robinson, James M. *The Coptic Gnostic Library : a Complete Edition of the Nag Hammadi Codices*. Leiden: Brill, 2000.**
- Duitse vertaling
 - Bethge, Hans-Gebhard, Ursula Ulrike Kaiser, and Hans-Martin Schenke. *Nag Hammadi Deutsch*, 2001-2013. (2 banden)

Bronnen

Nag Hammadi-collectie

- Kritische uitgaven/vertalingen
- Franse vertaling
 - Mahé, Jean-Pierre et Paul-Hubert Poirier, *Ecrits Gnostiques : La Bibliothèque De Nag Hammadi*. Paris: Gallimard, 2007.
- Nederlandse vertalingen
 - Van den Broek, R. *De Taal Van De Gnosis : Gnostische Teksten Uit Nag Hammadi*. Baarn: Ambo, 1986.
- Engelse vertaling
 - Robinson, James M. *The Coptic Gnostic Library : a Complete Edition of the Nag Hammadi Codices*. Leiden: Brill, 2000.
- **Duitse vertaling**
 - **Bethge, Hans-Gebhard, Ursula Ulrike Kaiser, and Hans-Martin Schenke. *Nag Hammadi Deutsch*, 2001-2013. (2 banden)**

DE GRUYTER

NAG HAMMADI DEUTSCH

Hans-Martin Schenke (Ed.) et al.
BAND 2: NHC V,2-XIII,1, BG 1 UND 4

DIE GRIECHISCHEN CHRISTLICHEN
SCHRIFTSTELLER DER ERSTEN JAHRHUNDERTE

The Gnostic Gospels

"SHE IS ALWAYS READABLE, ALWAYS DEEPLY INFORMED,
ALWAYS RICHLY SUGGESTIVE" — HAROLD BLOOM IN THE
WASHINGTON POST BOOK WORLD

ELAINE PAGELS

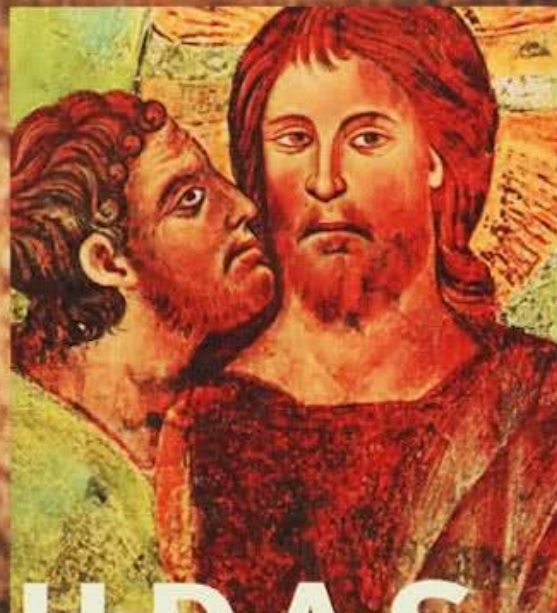
DE
WAARHEID
ACHTER DE
DA VINCI
CODE

DE GNOSTISCHE EVANGELIËN

Over de onderdrukking
van de eerste ketters, en
het verhaal dat niet in
de Bijbel mocht komen...

ELAINE
PAGELS

JUDAS lezen

**Het Judasevangelie
en het ontstaan
van het christendom**

**ELAINE PAGELS
KAREN L. KING**

Bronnen

Kerkvaders

- 2de-4de eeuw
- Tot midden 20ste eeuw: belangrijkste getuigen van de 'Gnosis'

Bronnen

Kerkvaders

- Justinus de Martelaar (ca. 100/114-ca.165)
- Irenaeus van Lyon (ca. 130-ca.200)
- Tertullianus (ca. 160-230)
- Hippolytus (ca. 170-235)
- Clemens van Alexandrië (ca. 125/150-215)
- Origenes van Alexandrië (ca. 185-253/254)
- Epiphanius van Salamis (ca. 310/315-403)

Bronnen

Kerkvaders

- 2de-4de eeuw
- Tot midden 20ste eeuw: belangrijkste getuigen van de 'Gnosis'
- Hun doel is om de tegenstanders te bestrijden: waarde?
 - Veel informatie
 - Interessante overeenkomsten NH-collectie

Gnosis

- Algemeen
 - Gnosis
 - God
 - Mens
 - Wereld-kosmos

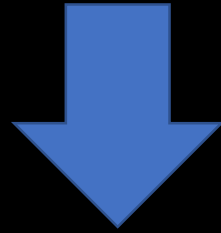
CREATION OF THE WORLD (II) - M. K. Čiurlionis (1905/6)

Dualisme

- Spirituele (<-> negatief materiële)
 - Pleroma of Volheid <-> Kenoma of het Lege
 - Hoogste God: transcendent, transmundaan, zuiverheid
 - A-kosmisch, vreemd aan onze kosmos ('Vreemde')
 - Negatief gedefinieerd: onuitsprekelijk, onbegrijpelijk, ...
 - Positieve attributen: Licht, Leven, Vader, ...
- Niet alleen
- In Pleroma: deelaspecten van zijn 'Zijn': bv. Gedachte, Wil, Eeuwig Leven, Wijsheid, ...
- Aionen (*αἰών*)
 - Tijdperk, eeuwigheid
 - Wereld
 - Gnostisch: Tijdelijk en ruimtelijk

Dualisme

- Spirituele (<-> materiële)
- Hoogste God: Zijn-in-beweging
 - Katalysator geschiedenis
- Bewustwording van zichzelf

- Creatie van 'Gedachte' (Ennoia)
(of Wijsheid/sophia)
- Beeld van de Spiegel (Eugnostus
8, Apocryphon van Johannes 12)

Dualisme

- Spirituele (<-> materiële)
 - Apocryphon van Johannes, 12

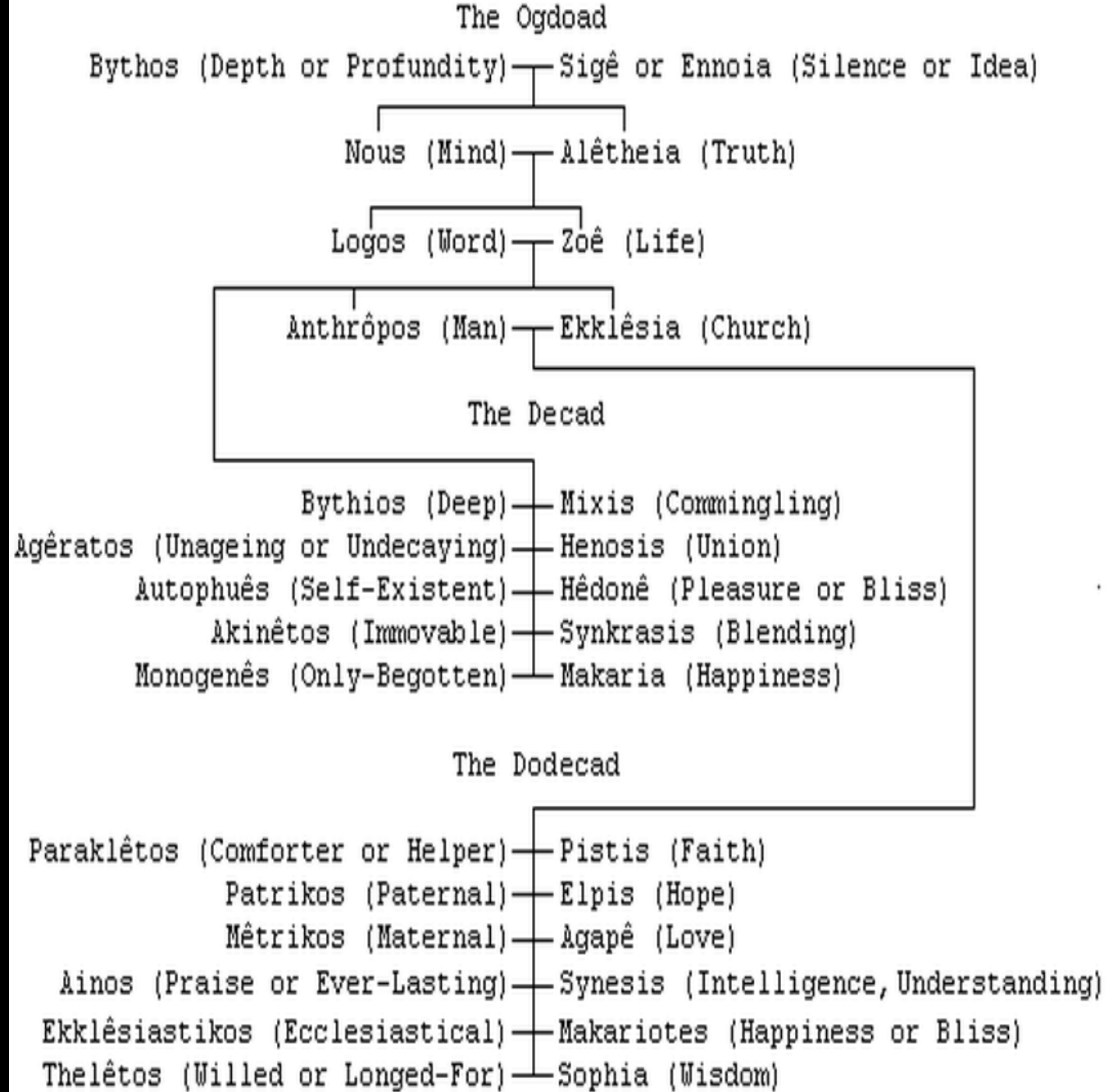
'Hij begreep dat het zijn eigen beeld was, toen hij het zag in het heldere lichtwater dat hem omgaf. En zijn gedachte werd iets zelfstandigs, manifesteerde zich en stond hem voor, vanuit de straling van het licht.'

Duane Michals 'I am', in de serie 'The Journey of the Spirit after Death'

Aionen

- Valentinus
 - 140 → Rome
 - Hoop gesteld op bisschopszetel Rome (Tertullianus)
 - +160
- Complexere leer
 - Dualisme in Hoogste God: Sigè en Bythos
 - 15 paar aionen
 - Sophia

Oorsprong dualisme

- Vrouwelijke gestalte
 - Eerste Gedachte, Aller Moeder, Sophia (Wijsheid)
 - Niet bij Saturnilus
- Val uit het Pleroma
- Distantie met hoogste God
 - Hoogste God wil kennen maar mislukt
 - Creatie engel/wezen(s)

Oorsprong dualisme

- Apocryphon van Johannes (26-28)
- Jaldabaoth
 - Leeuw en slang
 - Jao El Sabaoth: Heer God van machten
 - Verstoep in een wolk van vuur (Bijv. OT: Ex. 13,21)
 - *Jahwe ging voor hen uit; overdag in een wolkkolom, 's nachts in een vuurzuil om hun licht te zijn. Zo konden zij dag en nacht doortrekken.*
- Cf. Mithras

Gnostic gem featuring Cnoubis,
gold and heliotrope c. 3rd-4th Cent. CE

Tekens Dierenriem	Planeten	Tekens Dierenriem
Jaoth/leeuw – 1	Jao (Zon) – Athot (Maan)	Belias (Kreeft) - 12
Hermas/maagd – 2	Eloaios (Mercurius)	Melcheir-Adonin (Tweelingen) – 11
Galila ‘Weegschaal’ – 3	Astophaaios (Venus)	Harmoupiael/Stier – 10
Jobel ‘Schorpioen’ – 4	Sabaoth (Mars)	Jobel (Ram) – 9
Adonaios ‘Boogschutter’ – 5	Adoni (Jupiter)	Abiressine (Vissen) – 8
Sabaoth/Steenbok - 6	Sabbataios/Saturnus	Kainan (Waterman) – 7

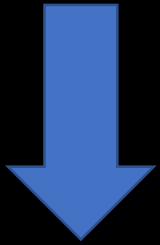
Dualisme

- Materiële

- Kenoma of het Lege
- Lage engelmachten= archonten
- Latere systemen:
 - Schepper ~ JHWH ~ demiurg (Plato's *Timaeus*)
 - Apocryphon van Johannes: Jaldabaoth
- Schepper-Demiurg
 - Representatie Gnostische vijandelijkheid/argwaan tegenover de wereld
 - Onwetend, slechte wil ~ ook Saklas genoemd
 - Soms: zelf misleid, open tot verlossing

Dualisme

- Materiële
 - Door onwetendheid
 - 'Ik ben een jaloerse God, en naast mij/boven mij is er geen' (Bv. Ex. 20,5)

- De Hoogste God komt tussenbeide

De mens

- Materiële
 - Soms gepaard met verschijning aan de archonten
 - Archonten → 'naar Gods beeld' (cf. Genesis 1,26)
 - God sprak: *`Nu gaan Wij de mens maken, als beeld van Ons, op Ons gelijkend; ...'*

De mens

- Materiële
 - Schepping mens niet onschuldig
 - Ambitieuze jaloezie archonten
 - Vangen hogere goddelijkheid
 - Archonten falen
 - Mens komt in bezit van element uit Pleroma
 - *Pneuma* (adem, geest), *Spinthèr* (vonk), ...
- Voorwaarde redding
- Schuldvraag mens?

Study for Expulsion – Fred Tomaselli (2000)

Schuldvraag?

- <-> Jezus gestorven voor verlossing van de zonden
- Cf. Augustinus
- In lijn van **onwetendheid**
 - Sokrates, Plato, Neoplatonisme

Onwetendheid =
vervreemding

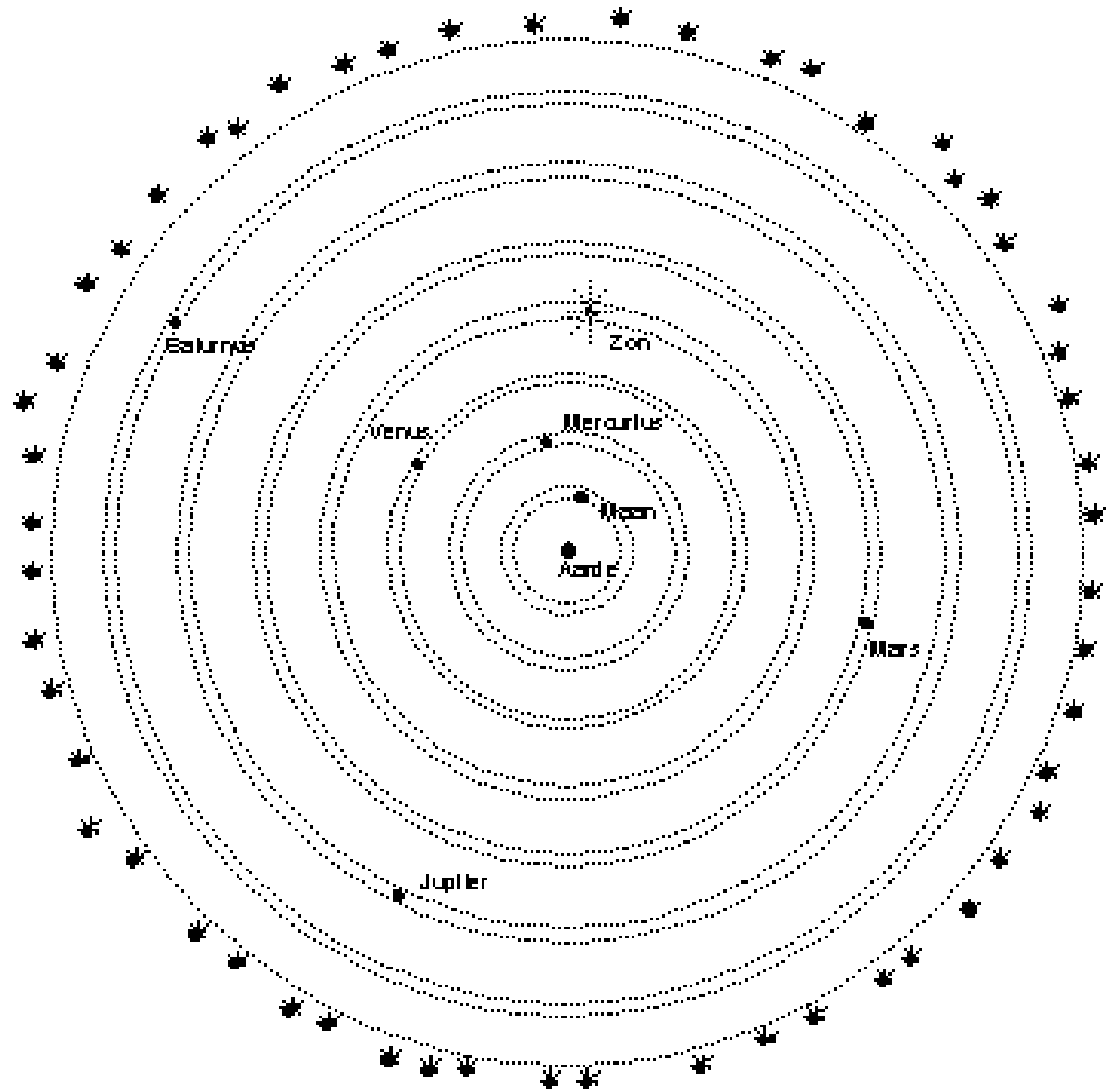
Onwetendheid ~
Schepper-Demiurg

Gnosis

- *Evangelie van de Waarheid 21-22*
- **‘Aangezien het tekort ontstond, omdat men de Vader niet kende, zal het tekort er niet meer zijn vanaf het moment dat men de Vader kent. Zoals wanneer iemand onwetend is, de onwetendheid vanzelf verdwijnt als hij tot kennis komt, en zoals de duisternis verdwijnt wanneer het licht verschijnt, zo ook verdwijnt het tekort door de volmaaktheid. (...)’**

Menselijke natuur

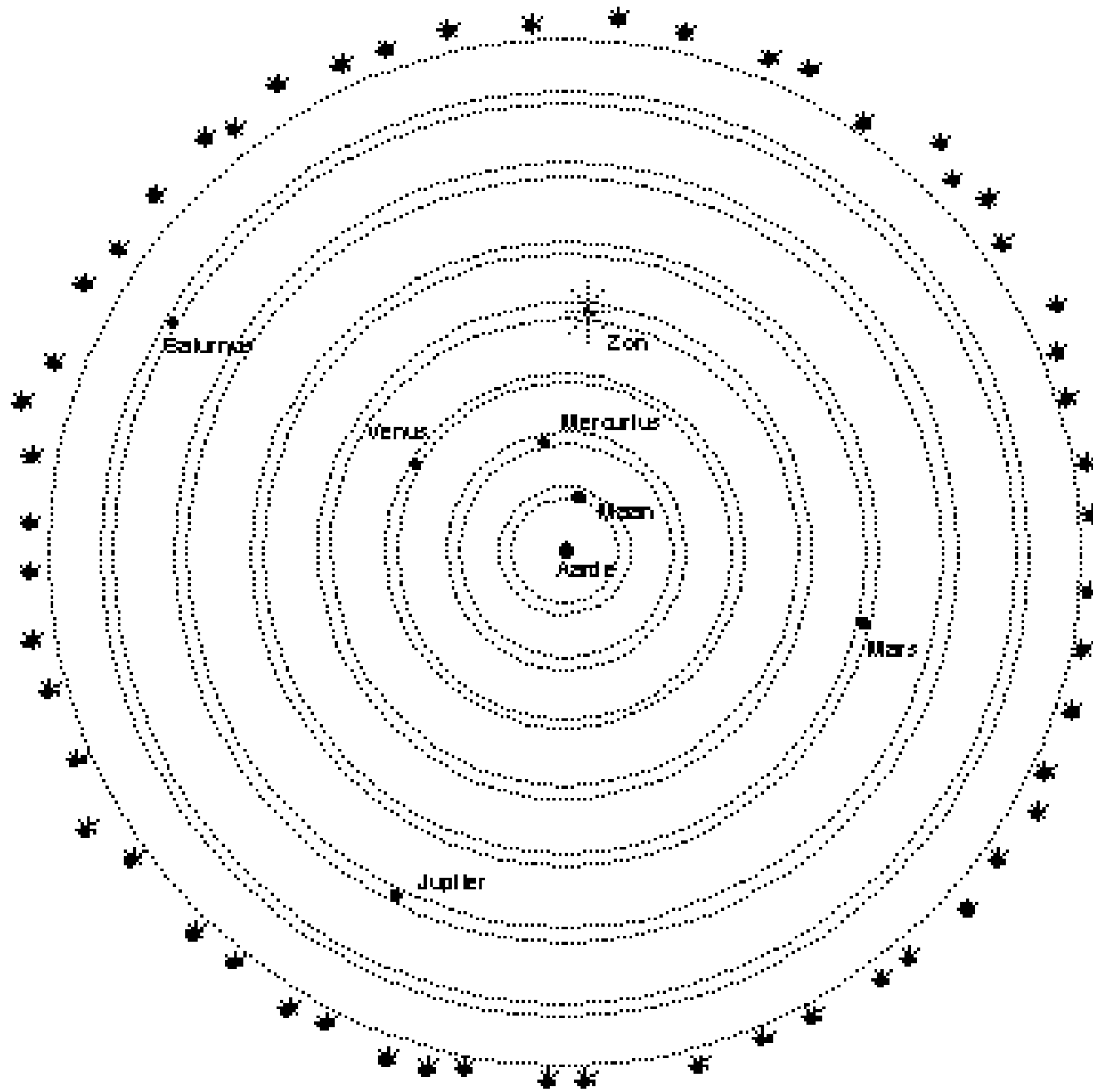
- Makro-niveau
 - Mens gevangen binnen 7 sferen
- Mikro-niveau
 - Mens gevangen in lichaam + 7 lagen afkomstig van de sferen
- Makrokosmos ~ mikrokosmos
- Ware ID mens = deeltje Pleroma
 - Menselijke essentie = buiten-wereldse kern
 - Materiële wereld = gevangenis

De aarde met zeven omhullende sferen.

Menselijke natuur

- archonten ~ sferen
- eventueel 8ste als grens Pleroma – Kenoma
 - = AFSTAND
- Archonten = dominantie
 - Fysisch: natuurwet
 - Moreel: de Wet
 - ~ astrologisch determinisme (planeten)

Geschiedenis mens

- Gnosis als constante spanning
- Terug op Adam
- Slang in de Tuin van Eden
 - Ophieten (ὄφις)
 - Symbool van kennis
- Maar de slang zei tot de vrouw: 'U zult helemaal niet sterven! God weet dat uw ogen open zullen gaan als u eet van die boom, en dat u dan gelijk zult worden aan God, door de kennis van goed en kwaad.' (Gen. 3,4-5)
- Aanleiding tot positivering verworpen figuren (OT)
 - Caïnit

Val en verdrijving uit de Tuin van Eden – Michelangelo (Sixtijnse Kapel, detail)

Gnosis

- A. Bewustwording essentie
 - Niets te verwerven
- B. Kennis van wijze verlossing
 - Hoe essentie onttrekken aan heerschappij archonten
 - Eenwording goddelijke afkomst
- theoretisch
 - Ontstaan wereld, structuur kosmos, rol mens, ...
- praktisch
 - Hoe verlossing?
 - Wachtwoorden

Kerkvaders

- Origenes, *Contra Celsum* 6,31
 - Ophieten: **Jaldabaoth**
 - Jao, Sabaoth, Adonaios, Eloaios, Horaios en Astaphaios
 - Jaldabaoth: 'En gij, eerste en zevende, die geboren zijt om met zelfvertrouwen macht uit te oefenen, Jaldabaoth, het heersende (archon) Woord van zuiver verstand, volmaakt werk voor de Zoon en de Vader – nu ik een symbool draag waarin een beeld van het leven is ingeprent, en ik in de wereld de poort heb geopend die gij in uw aion hebt gesloten – nu ik weer vrij ben, ga ik uw machtsgebied door. Laat de genade mij bijstaan, ja Vader, laat die mij bijstaan.'

- (The following, then, is the manner in which they proceed): I salute the one-formed king, the bond of blindness, complete oblivion, the first power, preserved by the spirit of providence and by wisdom, from whom I am sent forth pure, being already part of the light of the son and of the father: grace be with me; yea, O father, let it be with me. They say also that the beginnings of the Ogdoad are derived from this. In the next place, they are taught to say as follows, while passing through what they call Ialdabaoth: You, O first and seventh, who art born to command with confidence, you, O Ialdabaoth, who art the rational ruler of a pure mind, and a perfect work to son and father, bearing the symbol of life in the character of a type, and opening to the world the gate which you closed against your kingdom, I pass again in freedom through your realm. Let grace be with me; yea, O father, let it be with me. They say, moreover, that the star Phænon is in sympathy with the lion-like ruler. They next imagine that he who has passed through Ialdabaoth and arrived at Iao ought thus to speak: You, O second Iao, who shinest by night, who art the ruler of the secret mysteries of son and father, first prince of death, and portion of the innocent, bearing now my own beard as symbol, I am ready to pass through your realm, having strengthened him who is born of you by the living word. Grace be with me; father, let it be with me. They next come to Sabaoth, to whom they think the following should be addressed: O governor of the fifth realm, powerful Sabaoth, defender of the law of your creatures, who are liberated by your grace through the help of a more powerful Pentad, admit me, seeing the faultless symbol of their art, preserved by the stamp of an image, a body liberated by a Pentad. Let grace be with me, O father, let grace be with me. And after Sabaoth they come to Astaphæus, to whom they believe the following prayer should be offered: O Astaphæus, ruler of the third gate, overseer of the first principle of water, look upon me as one of your initiated, admit me who am purified with the spirit of a virgin, you who sees the essence of the world. Let grace be with me, O father, let grace be with me. After him comes Aloæus, who is to be thus addressed: O Aloæus, governor of the second gate, let me pass, seeing I bring to you the symbol of your mother, a grace which is hidden by the powers of the realms. Let grace be with me, O father, let it be with me. And last of all they name Horæus, and think that the following prayer ought to be offered to him: You who fearlessly leaped over the rampart of fire, O Horæus, who obtained the government of the first gate, let me pass, seeing you behold the symbol of your own power, sculptured on the figure of the tree of life, and formed after this image, in the likeness of innocence. Let grace be with me, O father, let grace be with me.

Gnosis

- Link kennis over hoogste god, structuur kosmos ~ kennis over onszelf, rol van de mens
- Godskennis ~ zelfkennis

Gnosis

- *Evangelie van de Waarheid* I,22,13-20
- De mens die gnosis heeft verkregen 'weet waar hij vandaan gekomen is en waar hij heen zal gaan. Hij weet zoals iemand die dronken was weer nuchter is geworden en, tot zichzelf gekomen zijn zaken weer op orde heeft gesteld'

Aanvulling Gnosis

- Geen rationele-filosofische kennis
- Openbaring (cf. belang van Openbaringen van ...)

The Illuminated Man – Duane Michals

Gnosis

- Mens die gnosis bekommt
 - Dronkeman die **nuchter** wordt (bv. *Evangelie van de Waarheid*, *Apocryphon van Johannes*)
 - **Ontwaken** uit een diepe slaap (bv. *Poimandres*, *Hymne van Pronoia*)

Gnosis

- *Poimandres* 27: 'En ik begon aan de mensen de schoonheid van de vroomheid en de Gnosis te verkondigen: 'O volken, mannen die uit de aarde geboren bent, die uzelf hebt overgegeven aan dronkenschap en slaap, namelijk de onwetendheid aangaande God, word nuchter, houd op met in een roes te verkeren, met betoverd te zijn door een redeloze slaap.'

The Prince's Journey - M. K. Čiurlionis (1905/6)

Boodschapper

- Simon Magus (ook rol van Hoogste God)
- Menander
- Christus
 - Geheime Boek van Johannes
 - Satornilus

Boodschapper

- Christus als Boodschapper
- Tegenover Schepper-Demiurg
 - Saturnilus: Christus gekomen om OT-God te vernietigen
- Probleem
 - Docetisme (δοκέω)
 - Gezant uit het Pleroma kan niet echt lijden (bijv. Simonianen)
 - Reactie Origenes, Tertullianus
- Gnosis
 - Niet: dood en opstanding van Christus

Moraliteit

- Hedendaags onderzoek
 - Gnostische haat tegen/minachting voor de wereld
 - Ascetisme
 - Niet meedoen aan de kosmos
 - Libertinisme
 - Alles doen wat men wilt, omdat redding weg van de kosmos binnen bereik is
 - Geen waarde aan deze kosmos gehecht
 - Zelfs plicht om kosmos te dwarsbomen waar mogelijk (cf. Caïnieten)
- Invloed Kerkvaders

Moraliteit

- 4, 1 But I shall get right down to the worst part of the deadly description of them — for they vary in their wicked teaching of what they please — which is, first of all, that they hold their wives in common. 20 (2) And if a guest who is of their persuasion arrives, they have a sign that men give women and women give men, a tickling of the palm as they clasp hands in supposed greeting, to show that the visitor is of their religion.
- 4,3 And once they recognize each other from this they start feasting right away — and they set the table with lavish provisions for eating meat and drinking wine even if they are poor. But then, after a drinking bout and, let us say, stuffing their overstuffed veins, 21 they get hot for each other next. (4) And the husband will move away from his wife and tell her — speaking to his own wife! — “Get up, perform the Agape with the brother.” And when the wretched couple has made love — and I am truly ashamed to mention the vile things they do, for as the holy apostle says, “It is a shame even to speak” of what goes on among them. Still, I should not be ashamed to say what they are not ashamed to do, to arouse horror by every means in those who hear what obscenities they are prepared to perform. (5) For after having made love with the passion of fornication in addition, to lift their blasphemy up to heaven, the woman and man receive the man’s emission on their own hands. And they stand with their eyes raised heavenward but the filth on their hands and pray, if you please — (6) the ones they call Stratotics and Gnostics — and offer that stuff on their hands to the true Father of all, and say, “We offer thee this gift, the body of Christ.” (7) And then they eat it partaking of their own dirt, and say, “This is the body of Christ; and this is the Pascha, because of which our bodies suffer and are compelled to acknowledge the passion of Christ.”

Moraliteit

- 4,8 And so with the woman's emission when she happens to be having her period — they likewise take the unclean menstrual blood they gather from her, and eat it in common. And "This," they say, "is the blood of Christ." (5,1) And so, when they read, "I saw a tree bearing twelve manner of fruits every year, and he said unto me, "This is the tree of life," in apocryphal writings, 25 they interpret this allegorically of the menstrual flux. 5,2 But although they have sex with each other they renounce procreation. 26 It is for enjoyment, not procreation, that they eagerly pursue seduction, since the devil is mocking people like these, and making fun of the creature fashioned by God. (3) They come to climax but absorb the seeds of their dirt, not by implanting them for procreation, but by eating the dirty stuff themselves.

Moraliteit

- listen to a more dreadful thing that such people venture to do. (5) They extract the fetus at the stage which is appropriate for their enterprise, take this aborted infant, and cut it up in a trough with a pestle. And they mix honey, pepper, and certain other perfumes and spices with it to keep from getting sick, and then all the revellers in this <herd> of swine and dogs assemble, and each eats a piece of the child with his fingers. 27 (6) And now, after this cannibalism, they pray to God and say, “We were not mocked by the archon of lust, but have gathered the brother’s blunder up!” And this, if you please, is their idea of the “perfect Passover.”
- 5.7 And they are prepared to do any number of other dreadful things. Again, whenever they feel excitement within them they soil their own hands with their own ejaculated dirt, get up, and pray stark naked with their hands defiled. The idea is that they < can > obtain freedom of access to God by a practice of this kind.

Simon Magus

- Irenaeus van Lyon, *Adversus Haereses* (I,23,2)
- “Now this Simon of Samaria, from whom all sorts of heresies derive their origin...”

Conflict tussen Petrus en Simon Magus – Avanzino Nucci (1620)

Simon Magus

- *Handelingen van de Apostelen 8,9-25*
 - Reeds voor die tijd trad er in die stad een zekere Simon als tovenaars op; hij deed het volk van Samaria in verbazing staan en gaf zich uit voor een heel bijzonder iemand. Allen, van klein tot groot, hingen hem aan en zeiden: “Hij is de Kracht Gods, de Grote” (9-10)
 - Simon, die zag dat door de handoplegging van de apostelen de Geest geschonken werd, bood hun geld aan (18)

Simon Magus

- Irenaeus (*Adversus Haereses* 1,23)
 - Meer details
 - Simon als incarnatie van hoogste God
 - Helena, hoer uit Tyrus (Phoenicië) = Eerste Gedachte
 - Menselijk lichaam = gevangenis Eerste Gedachte
 - Verlossing = kennis van hemzelf
 - Invloed op latere informatie

Conflict tussen Petrus en Simon Magus – Avanzino Nucci (1620)

Helena's glorification – Gustave Moreau (1897)

Helena – Sophia – Ennoia (Gedachte)

- Zeer interessante rol
 - Rol van Sophia – Eerste Gedachte?
- rol Sophia in Joodse tradities

Sophia – Ennoia

- Joodse achtergrond
 - Gods gedachte/Wijsheid als zelfstanding wezen – zelfstandige hypostase
 - **Spreuken 8:** Wijsheid als zelfstandig wezen, komend uit God, deel in schepping wereld
 - **Jezus Sirach 1,1-12:** de Wijsheid bezingt hoe zij in den beginne uit de mond van God is uitgegaan, in de hoogste hemel was, de hemelkring geheel alleen doorliep en in de diepte van de afgrond wandelde, waarmee wordt aangeduid dat zij de kosmos schiep, en te land en ter zee en onder alle volken heerschappij uitoefende (3-6), zij zocht onder alle volken en naties een verblijfplaats, maar vond nergens rust. Daarop wees de Schepper van het Al haar een vaste plaats aan in Israël en zij schoot wortel 'in een verheerlijkt volk, in het erfdeel van de Heer' (7-12)

Helena – Sophia – Ennoia

Standbeeld Helena (Isis?) te Samaria

- Helena: Geschikt voor die rol?
- Helena als vruchtbaarheidsgodin
 - +- 200 (Samaria-Sebaste)
 - Indo-Europese mythologie waarbij ze stond voor wisseling winter en zomer
- Helena als maangodin
 - Sèlènè – Latijn: Selena, Ps-Cl. Luna
- *Exegese van de Ziel*
 - Nag Hammadi (II,6,127-137)
 - Gedateerd 120-200
 - Referentie Helena in de *Odysee* (IV, 261-264)
- *“Mijn hart was al lang weer verlangend om terug te keren naar huis, en ik betreurde de verblinding die Afrodite mij had gegeven, toen zij mij weg van mijn dierbare vaderland wegvoerde naar ginds en ik mijn kind in de steek liet en de slaapkamer van mijn man, die voor niemand onderdoet, noch in geest noch in lichaam”*

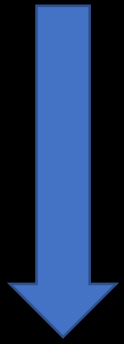
Helena op de stadsmuren – Gustave Moreau

Helena – Sophia – Ennoia

- Helena als hoer (in Tyrus) – laster kerkvaders?
 - Isis (Epiphanius, Ancoratus 104,3) moedergodin-godin liefde, in Tyrus
 - Westsemitische Astarte – cultuscentrum Tyrus als moedergodin, godin liefde

Simon Magus

- Symbool van heresie
- 'Onzuivere' wortel <-> Apostelen

- 'Onzuivere' boom
- Retoriek Kerkvaders

Conflict tussen Petrus en Simon Magus – Avanzino Nucci (1620)

Pseudo-Clementijnen

- 3de/4de, complexe roman
 - Petrus vs. Simon
 - Clemens in navolging van Petrus
- Joods-christelijk karakter
- Historische figuren achter Simon
- Simon als symboolfiguur
- Begin van alle heresie – Irenaeus
- (*Adversus Haereses* 1,23,2) → Homelieën 16,21,3-4.

Écrits apocryphes chrétiens

II

ÉDITION PUBLIÉE SOUS LA DIRECTION
DE PIERRE GEOLTRAIN ET JEAN-DANIEL KAESTLI
INDEX ÉTABLIS PAR JEAN-MICHEL ROESSLI
ET SEVER J. VOICU

BIBLIOTHÈQUE DE LA PLÉIADE

nrf

Pseudo-Clementijnen

- Petrus: 'Mogen de doctrines tegen God, die bedoeld zijn om de mens te beproeven, niet verder gaan dan Simon! Want, zoals de Heer zei, valse apostelen, valse profeten, heresieën, het verlangen naar overheersing (ψευδαπόστολοι, ψευδεῖς προφῆται, αἵρέσεις, φιλαρχίαι), – die allen hun begin in Simon vinden, die God lastert – zullen samen er dezelfde opinies op na houden tegen God zoals Simon dat deed.' (16,21)

The Silver Chalice (1954) – Jack Palance

HIM AND THAT *WOMAN* OF
HIS. WHAT WAS HER NAME?

Origine

- Jodendom

- Figuur van Sophia
- Rol Oude Testament/ JHWH

- Platonisme

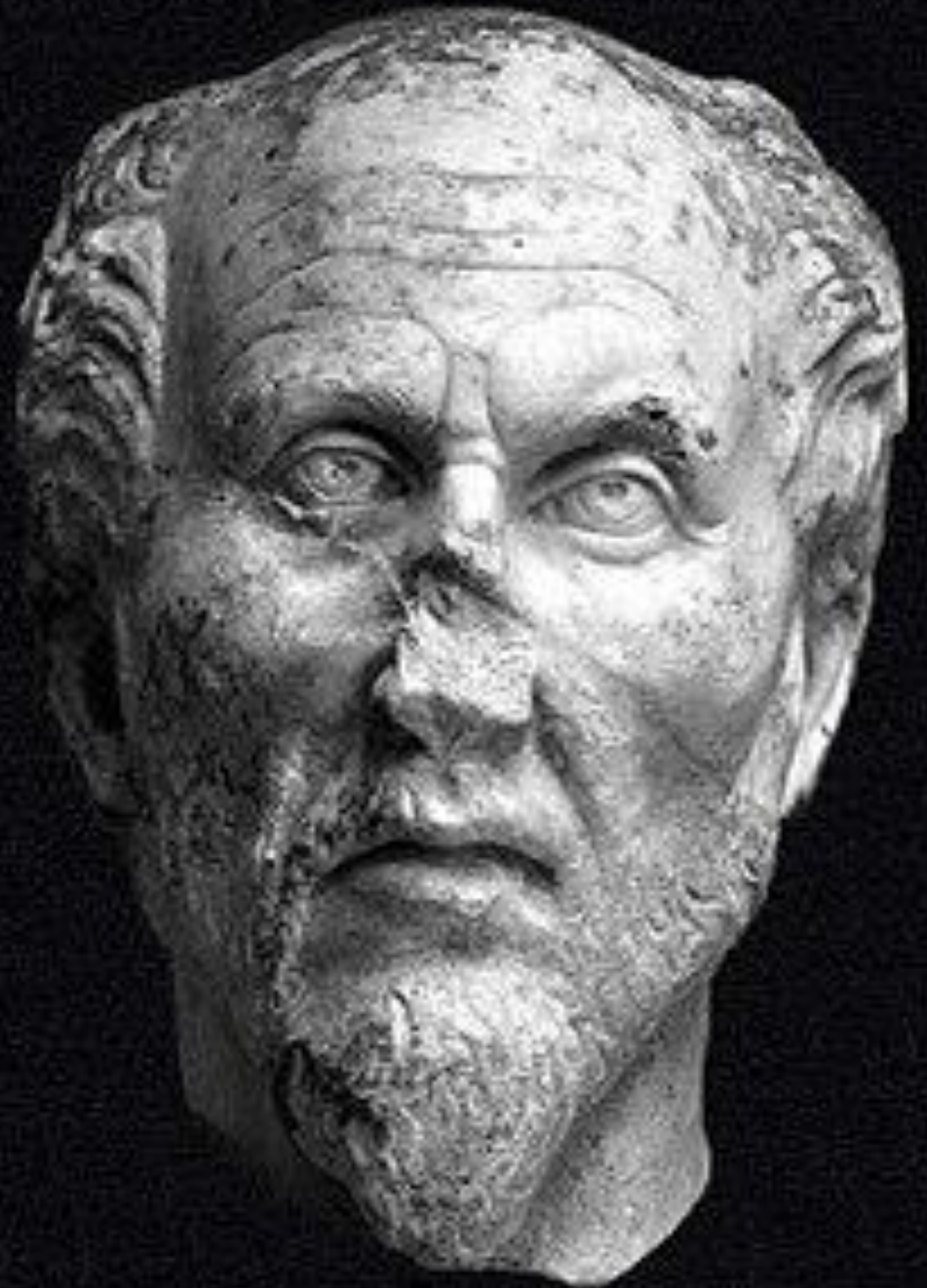
- Onsterfelijke Ziel + Lichaam als gevangenis (Phaedo 111bc, Cratylus 400bc, Staat 613a-621d, Timaeus 41d-52b)
- Transcendente wereld en gedegradeerde materiële wereld
- Ontstaan van de wereld: Timaeus
 - Figuur van de schepper (wereld, 7 planeten, lagere machten die de mens schapen)

- Verder ontwikkeld middelplatonisme (2de E)

- Numenius van Apamea en Alcinoüs
- Introductie Eerste God + Lagere demiurg (niet slecht)

In het licht van Platonisme

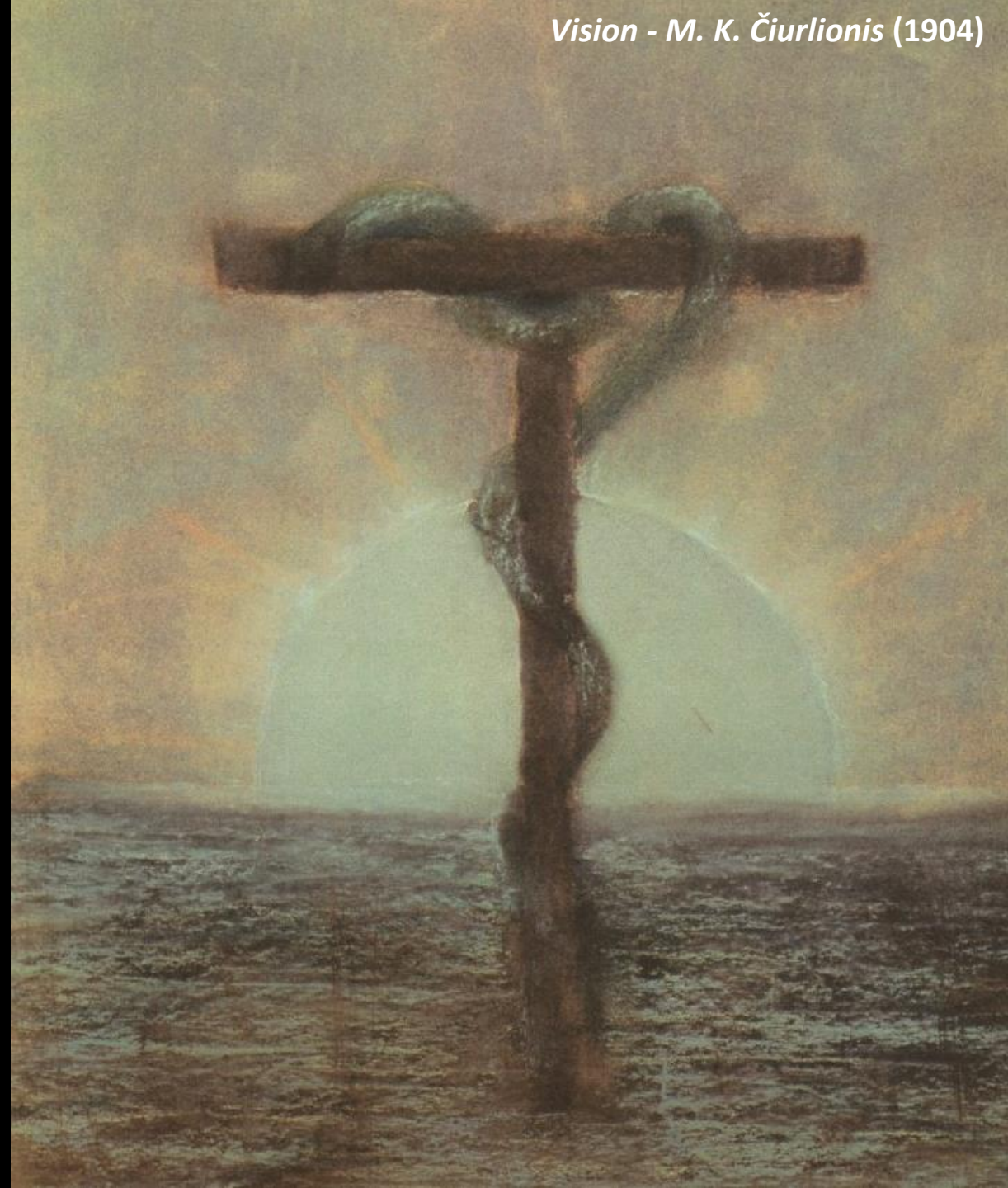
- Plotinus (ca. 204/5-270)
- Kritiek op gnostici
 - *Enneaden* II.9: kritiek op pejorisering Schepper en kosmos
 - *Leven van Plotinus* 16
 - Christenen geven oude filosofie op en lopen te koop met Openbaringen van Zoroaster, Zostrianus, Nicotheus, Allogenes, Messus
- Kritiek vanuit andere hoek
- Claim van zuiver Platonisme

Definitie t.o.v. Christendom

- Strijd om gnosis
- Strijd om 'de ware' gnosis
- Het zijn de winnaars die geschiedenis schrijven – op hun manier (Elaine Pagels, *De Gnostische evangeliën*, conclusie)

Vision - M. K. Čiurlionis (1904)

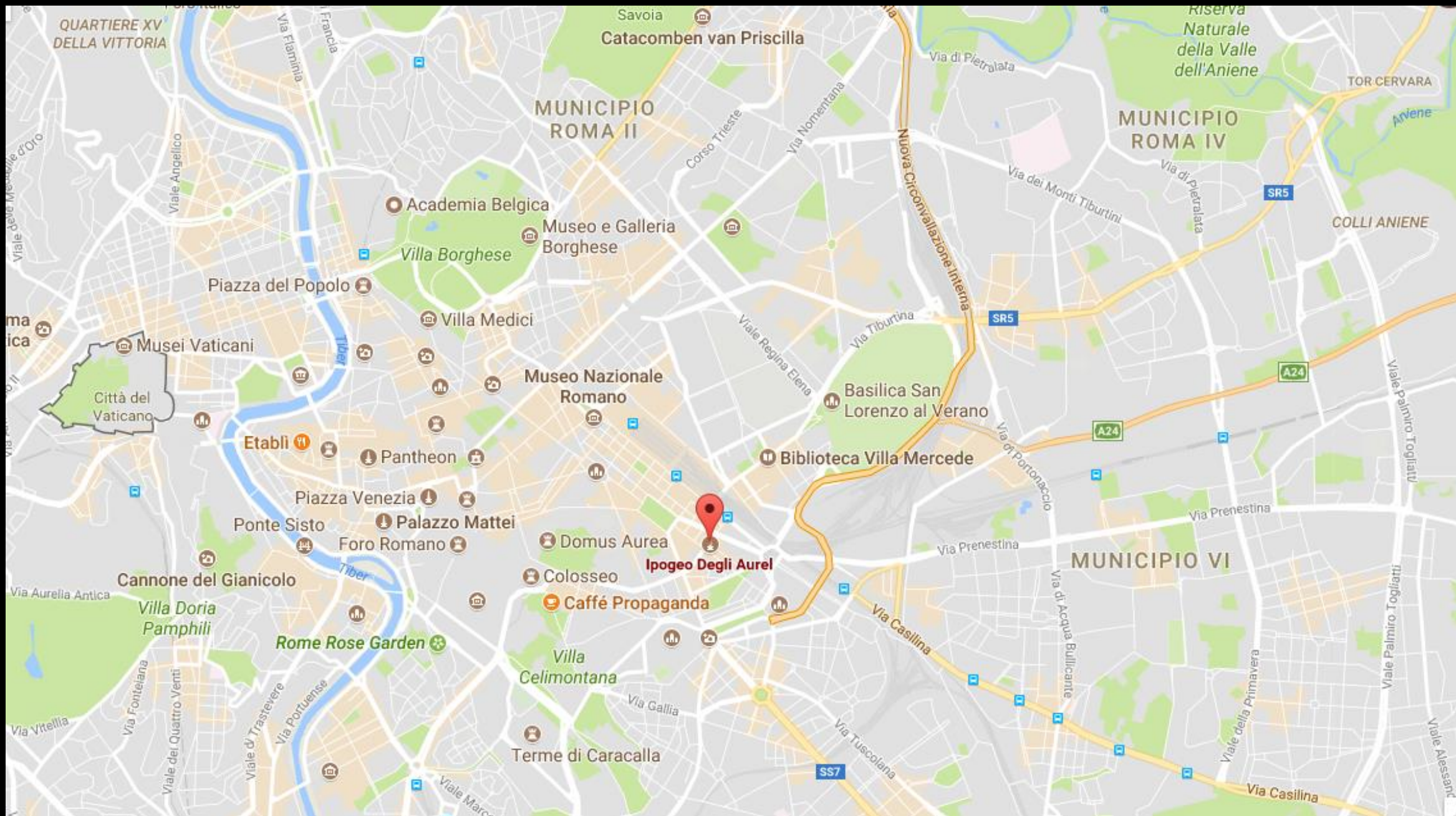

Waar?

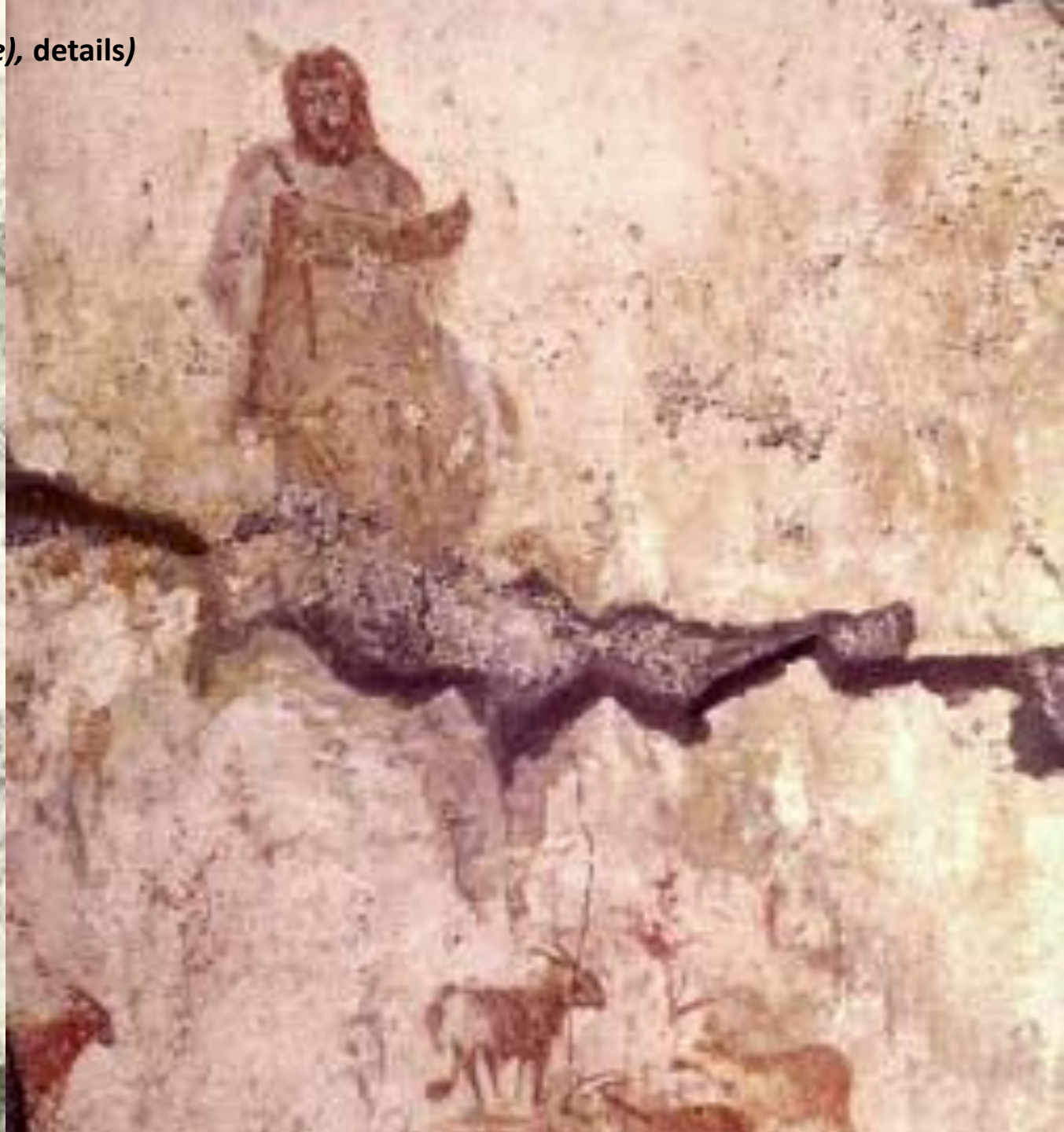
- Origine: moeilijke discussie
- Hoogtepunt Gnosticisme: Alexandrië – Rome
 - Gevonden bronnen
 - Kerkvaders

Hypogeum van de Aurelii (begin 3de eeuw, Viale Mazzini (Rome), details)

Hypogeum van de Aurelii (begin 3de eeuw, Viale Mazzini (Rome), details)

Strijd verloren?

GNOSIS

De derde component van de Europese
cultuurtraditie

redactie G. Quispel

Royal Shakespeare Company

DR FAUSTUS

by Christopher Marlowe adapted by John Barton

Directed by John Barton
 Produced by John Barton
 Music by John Barton
 Design by John Barton

Cast
 Faustus: Ian McKellen
 Helen: Siobhán Finnerley
 Valentin: John Barton
 Claudius: John Barton
 Jupiter: John Barton
 The Devil: John Barton
 The Pope: John Barton
 The Bishop: John Barton
 The Cardinal: John Barton
 The Monk: John Barton
 The Friar: John Barton
 The Nun: John Barton
 The Priest: John Barton
 The Deacon: John Barton
 The Archdeacon: John Barton
 The Canon: John Barton
 The Vicar: John Barton
 The Curate: John Barton
 The Parson: John Barton
 The Rector: John Barton
 The Dean: John Barton
 The Bishop: John Barton
 The Cardinal: John Barton
 The Pope: John Barton

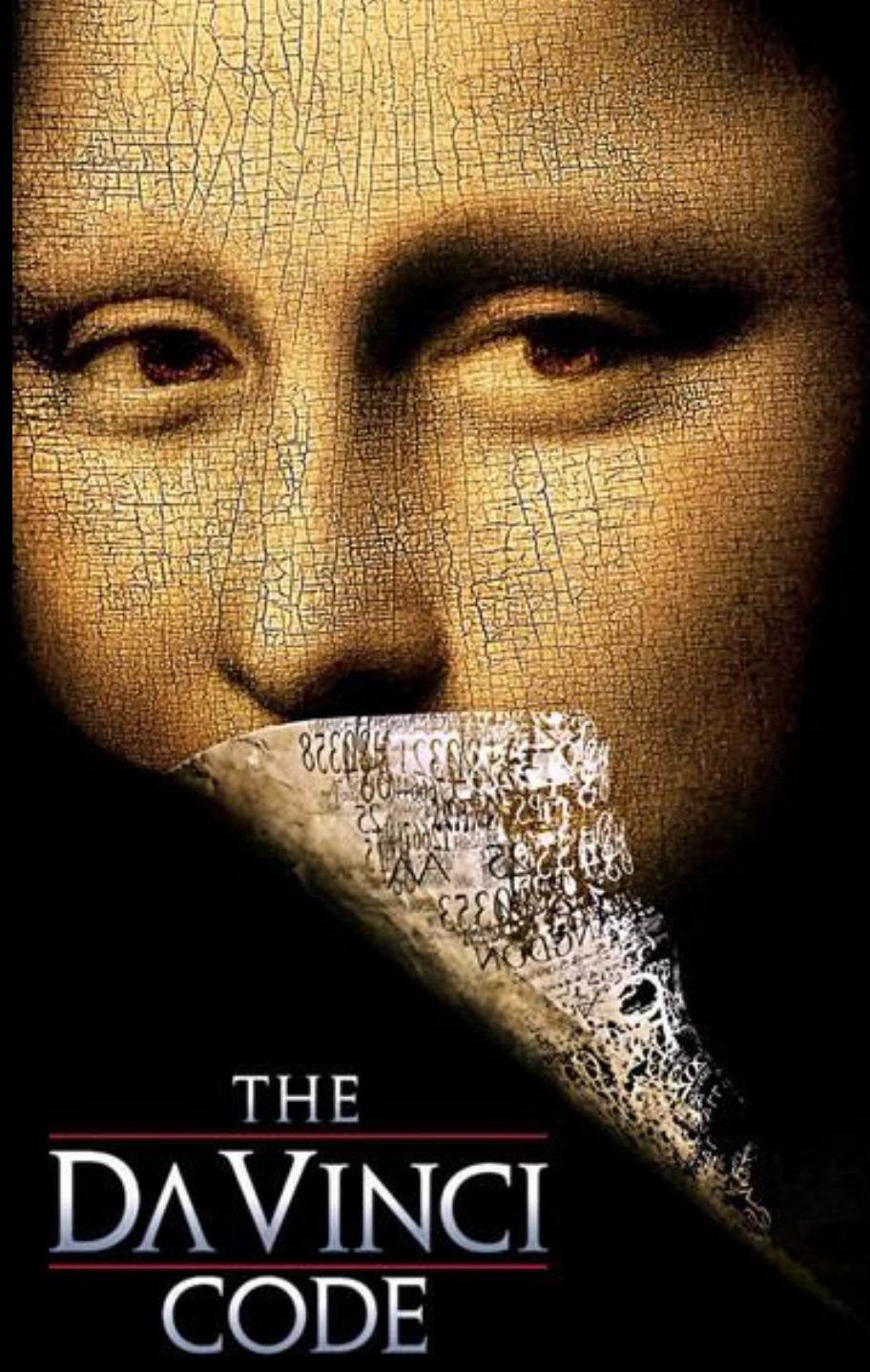

Mandeeërs

- Iran/Irak, Tweede Golfoorlog
 - Demiurg Ptahil
 - 19de eeuw
 - Claim Johannes de Doper

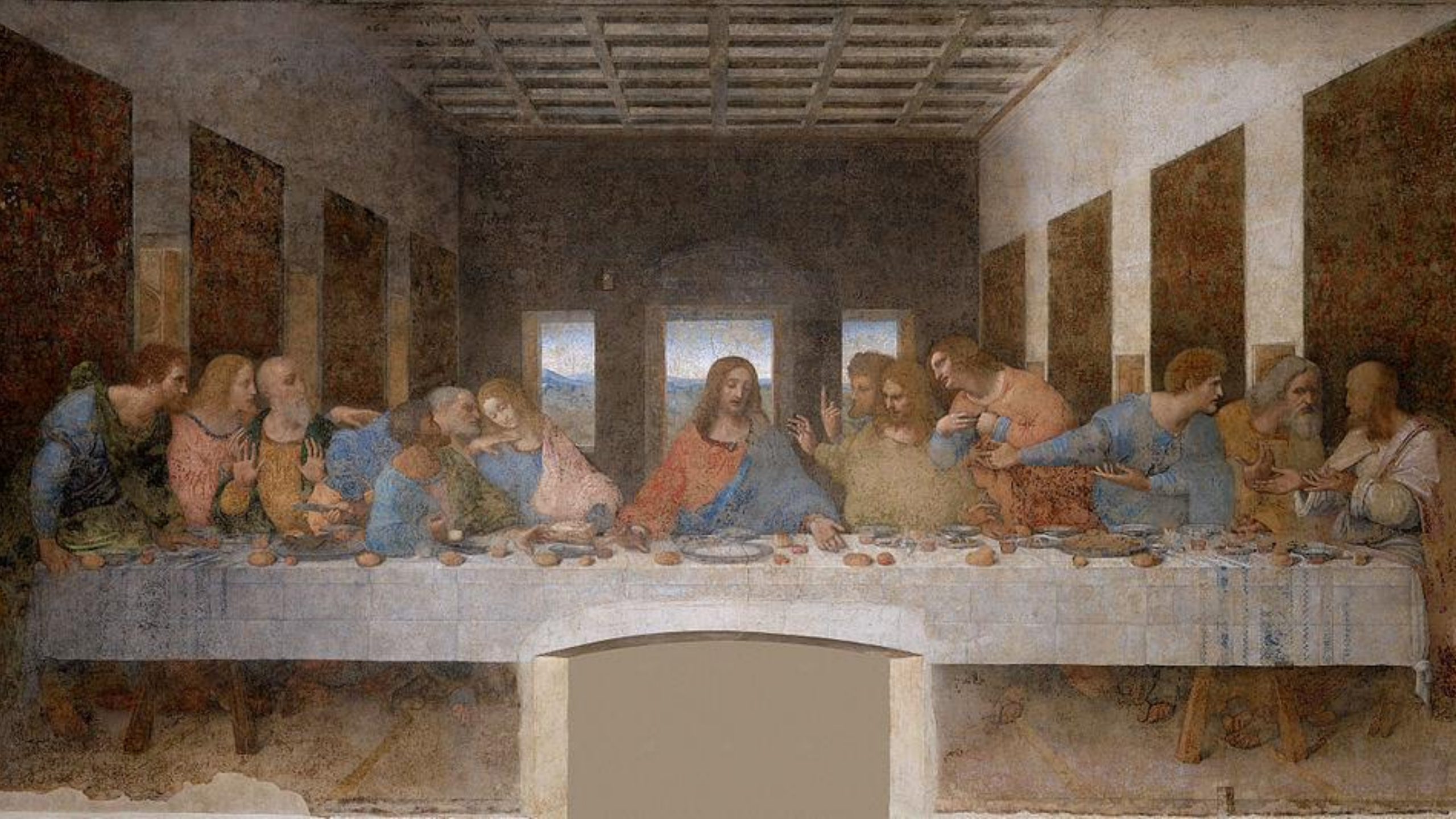

THE
DA VINCI
CODE

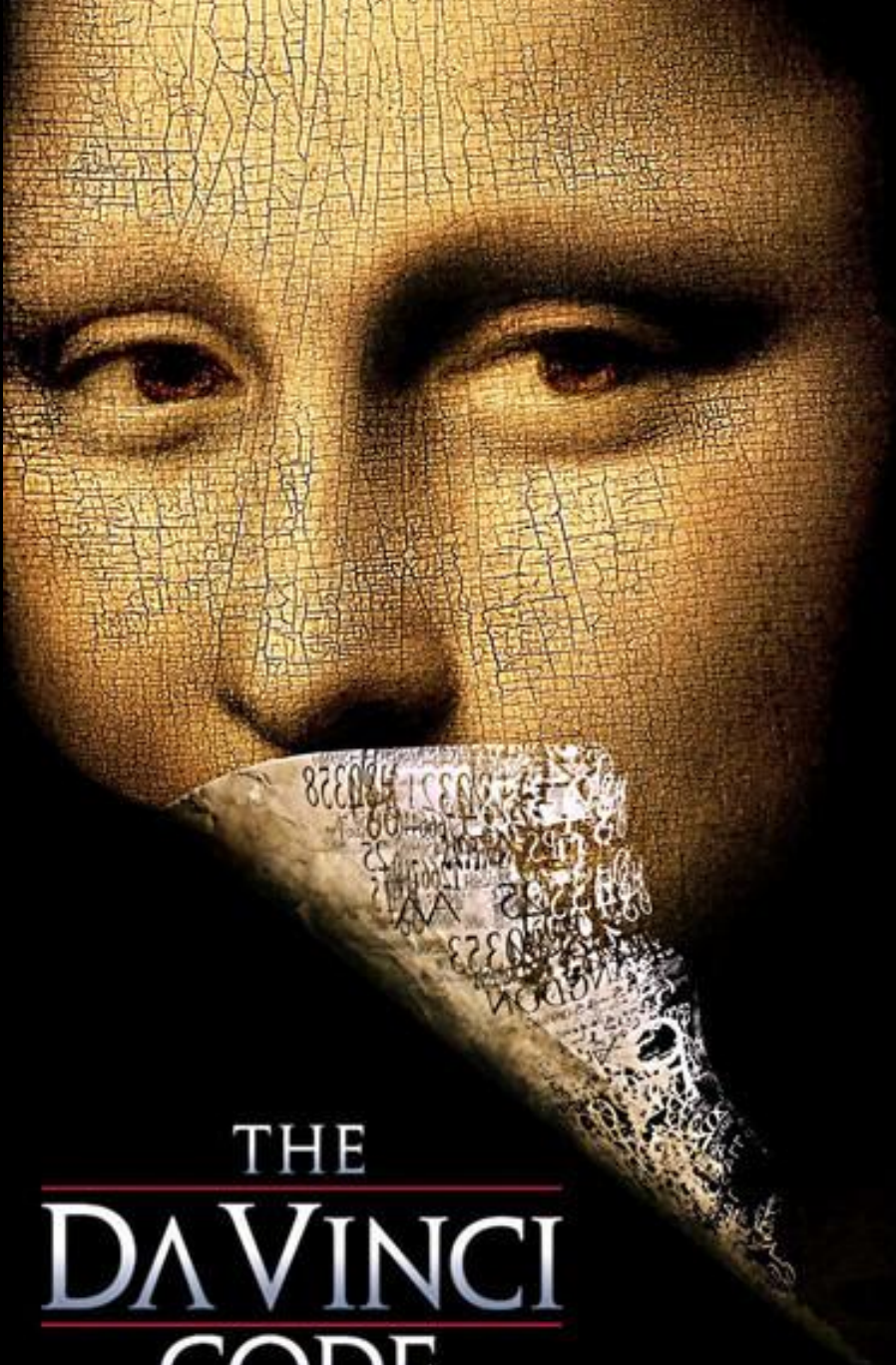

De Da Vinci Code – Dan Brown

- Teabing vond een enorm boek en trok het over de tafel naar zich toe. Het was een in leer gebonden werk ter grootte van een poster; [...] Op het omslag stond: *De gnostieke evangeliën*. [...] ‘Dit zijn fotokopieën van de Koptische codices en de Dode-Zeerollen, waar ik het eerder over heb gehad,’ zei Teabing. ‘De vroegste christelijke teksten. Helaas kloppen ze niet met de evangeliën in de bijbel.’ Teabing bladerde naar het midden van het boek en wees een passage aan. ‘Het Evangelie van Filippus is altijd een goede plek om te beginnen.’ Sophie las de passage.

En de metgezellin van de Heiland is Maria Magdalena. Jezus hield meer van haar dan van alle discipelen en kuste haar vaak op de mond. De andere discipelen waren daar boos over en spraken hun afkeuring uit. Ze zeiden tegen hem: ‘Waarom houdt u meer van haar dan van ons?’ (114)

THE
DA VINCI
CODE

Conclusie

- Gnostische mythologie
 - Rijk patroon
 - Rijke achtergrond
- Bieden van antwoorden
 - Gnosis over God, kosmos, mens
- Problemen en discussie
 - Origine - terminologie
- Joods-christelijke achtergrond
- Spreekt nog steeds aan
 - Vroeger als nu

Dank voor uw aandacht

